

POVIJESNI PRILOZI U »NAŠIM TEMAMA« 1957—1975.

Mjesečnik *Naše teme* izdaje Republička konferencija SSRNH. Časopis daje prostora na svojim stranicama raznolikim oblicima pisane riječi — od prigodne zabilješke do monografijski pisanog znanstvenog rada. Otvoren je prema širokom području društveno-političke problematike, prema temama iz ekonomije i sociologije, povijesti i filozofije, kulture, umjetnosti; donosi brojna i raznovrsna pitanja iz međunarodnih odnosa, obrazovanja, prosvjete i školstva, psihologije, teorije KP, samoupravljanja, prava i politike itd.

I različite povijesne teme dobivale su prostor, kako je koja, iz ovih ili onih razloga, postajala aktualnom, i mogle bi se svrstati u četiri skupine. Prve tri određene su po kronološkom kriteriju. U prvu skupinu ulaze radovi koji se odnose na razdoblje do početka prvoga svjetskog rata, druga obuhvaća razdoblje između dva rata, a treća od početka NOB-a do najnovijeg razdoblja. Četvrtu skupinu čine radovi koji se vremenski ne mogu odrediti i više ulaze u filozofiju povijesti. Najbrojniji su radovi koji se odnose na razdoblje naše socijalističke revolucije i socijalističke izgradnje, a zatim na razdoblje između dva rata.

Prikaz smo prema vremenskim razdobljima podijelili u tri dijela: do 1914; između dva rata; od 1941. dalje.

I

Pod zajedničkim naslovom, *Politička misao u Hrvata* — objavljena su dvaput po tri rada koja se odnose na to razdoblje. U broju 5/1972. objavljeni su ovi prilozii:

Jaroslav Šidak dao je prilog pod naslovom: *Počeci političke misli u Hrvata* — Juraj Križanić i Pavao Ritter Vitezović. Autor ukazuje na značenje rada Jurja Križanića kao jezikoslovca, teologa, politologa, ekonomista, muzikologa i P. R. Vitezovića, povjesničara i lingvista u razvoju političke misli u Hrvata i na njihov utjecaj na kasnija pokoljenja osobito u 19. st. U prilogu *Miroslava Despot*, Maksimilijan Vrhovec (1752—1827), prikazan je portret M. Vrhovca koji je dao značajan pečat političkom, kulturnom i gospodarskom životu Hrvatske od kraja 18. st. do smrti. Osobito je istaknut njegov velik utjecaj na nastavljača njegovih ideja, lidera ilirskog pokreta Ljudevita Gaja.

Mirjana Gross u članku: *Ante Starčević, daje lik vođe pravaša, prvobitnog ilirca, kojemu je kasnije postao apsolutni ideal, i po tome je sve cijenio, »samostalna hrvatska država«.*

U broju 5/1973. izišla su i druga tri rada pod istim zajedničkim naslovom. *Miroslava Despot*, *Socijalne teme na stranicama Gajevih novina 1847.* Autorica je socijalne teme svrstala u dvije skupine. U prvoj su problemi skitnje, besposli-

čarenja (lumpen) proletarijata i zaostalost obrtnika, a u drugoj napisu o teškom stanju u Gorskom kotaru koje je bilo izazvano glađu.

Nikša Stančić, u članku: Mihovil Pavlinović (1831—1887), obrađuje u prvom redu njegov misaoni razvitak. M. Pavlinović je, bez sumnje, veoma zanimljiva i složena ličnost narodnog preporoda u Dalmaciji.

Mirjana Gross, Eugen Kvaternik. Dok je Starčević bio samo ideolog, zauzet »umovanjem« između četiri zida svoje sobe, Kvaternikov ideološki sustav obuhvaća povezivanje teorije i prakse. Povučene su paralele između Starčevića i Kvaternika.

Jaroslav Šidak, Prilog razvoju jugoslavenske ideje do 1914. (8—9/1965). Prikazan je razvoj jugoslavenske ideje od njenog začetka, na početku 19. stoljeća u Hrvata, Srba i Slovenaca, uloga ilirskog pokreta, novog kursa, velikosrpske i velikohrvatske ideje.

Bogdan Krizman, Stjepan Radić na Pariskoj političkoj školi 1897/1899. Prilog biografiji (6/1971). Autor piše o mladom Radiću koji, iz velike želje za znanjem, mijenja sveučilišta Evrope i svugdje nezadovoljan i nezadovoljen, dolazi na Parisku političku školu. I u Parizu ostaje Radić bliži idejama Gaja i Strossmayera nego Starčević. Autor se posebno osvrće na Radićev članak »Hrvatski ideali« objelodanjen 1896.

Bernard Stulli, Problemi naše historiografije (6/1960). Rad je objavljen nakon izlaska drugog toma Historije naroda Jugoslavije. Osvrt na neka opća i osnovna pitanja u razvoju historiografije za razdoblje od kraja 15. do 19. st.

II

Dajući prilog proslavi pedesete obljetnice KPJ, *Naše teme* su 1969, u br. 7, objavile nekoliko radova pod zajedničkim naslovom: Pedeset godina djelovanja Komunističke partije Jugoslavije.

Leopold Kobsa, O gledištima KPJ na nacionalno pitanje u Jugoslaviji u razdoblju između dva rata. Autor je razvoj gledišta KPJ o tom pitanju vremenski podijelio na dva dijela. Do 1935. KPJ je imala dosta nerazrađeno stajalište, a u drugom razdoblju počinje se okretati prema federalizmu.

Stipe Šušvar, Komunistička partija Jugoslavije i seljačko pitanje. Autor ukazuje na brojne probleme i dileme koje su vodile KPJ spoznaji da seljačko pitanje u seljačkoj zemlji ima presudno značenje za svaki mogući revolucionarni pokret.

Mladen Iveković, Komunistička partija Jugoslavije i lijeva inteligencija. Pregled djelatnosti širokog kruga lijevo orijentiranih intelektualaca koji su više-manje bili blizu stajalištima KPJ. Mnogi su od njih u ratu učinili prve korake u kulturnom stvaralaštvu, pripremajući se za poslijeratne zadatke u oslobođenoj zemlji.

Zlatko Čepo, Komunistička partija Jugoslavije i Kominternu. Dan je prikaz dugogodišnjih odnosa Kominterne s KPJ u kojima je posljednja dobivala podršku i imala dosta koristi ali uz česta nerazumijevanja i štete.

Bosiljka Janjatović, KPJ i sindikati u Hrvatskoj u razdoblju 1929—1941. Autorica obrađuje veoma zanimljivu temu na osnovi širih vlastitih istraživanja.

Dušan Bilandžić, Karakteristike društvenog razvoja u Jugoslaviji od 1945. do danas. Autor naglašava da nisu ispunjene neke bitne pretpostavke za historijsko proučavanje toga razdoblja pa se stoga ta razmatranja ne mogu uzeti kao njegov čvrst stav i uvjerenje. Autor ističe historijske trenutke dramatične dileme prelaska na samoupravljanje.

I u drugim brojevima *Naših tema* vidljivo su zastupljeni prilozi iz povijesti radničkog pokreta.

Bosiljka Janjatović, Sindikalni pokret u Hrvatskoj 1918—1941. i ekonomski položaj radničke klase (9/1974). Autorica ukazuje na temeljne značajke gospodarskog položaja radničke klase Hrvatske, na osobitost sindikalnog pokreta i njegove ekonomske akcije.

Bosiljka Janjatović, Politička opredijeljenost sindikalnog pokreta u Hrvatskoj u međuratnom razdoblju (6/1974). Prikaz značajki političkog i društvenog položaja radničke klase i sindikalnog pokreta koji je bio vidljivo politički opredijeljen. Temeljne značajke sindikalnog pokreta bile su: nejedinstvenost, razdrobljenost, relativna slabost, politička heterogenost. Bila je to posljedica društveno-političkog stanja, gospodarske neravnopravnosti radničke klase i nastojanja buržoazije da je obuzda.

Zlatko Čepo, Lenjin i radnički pokret (9/1964). Autor daje pregled Lenjinova rada i gledišta, ističući njegovu golemu ulogu u stogodišnjem razvoju socijalizma.

Dokumenti — Komunisti o fašizmu 1920—1940. (12/1975). U nas se između dva rata raspravljalo o fašizmu koliko i drugdje u svijetu. Ovdje je donesen izbor tekstova iz zbornika: Komunisti o fašizmu 1920—1940. koji je izdao Centar za aktualni politički studij. Obuhvaćeni su tekstovi iz kojih su vidljive značajke komunističke teorije o fašizmu.

Ivan Jelić, Revolucionarni radnički pokret u Zagrebu između dva rata (9/1970). Autor daje sažet prikaz razvojne linije revolucionarnog radničkog pokreta u Zagrebu, kao jednom od najvećih jugoslavenskih središta.

Savo Pešić, »Matija Gubec« u španjolskom građanskom ratu (9/1973). Autor prikazuje aktivnost naših dobrovoljaca u prvoj četi istaknutog bataljona »Georgi Dimitrov«, proslavljene Petnaeste internacionalne brigade — formirane na početku 1937. koja je nosila ime »Matija Gubec«.

Zorica Stipetić, Keršovanijeva interpretacija hrvatske povijesti (9/1973). Zanimljiv prikaz Keršovanijevih pogleda na povijest hrvatskog naroda.

Savo Pešić, KPJ i naši dobrovoljci u španjolskom građanskom ratu (12/1971). Prikazana je aktivnost KPJ kao organizatora koji je slao naše dobrovoljce u Španjolsku ne samo iz Jugoslavije nego i iz drugih evropskih zemalja i SSSR-a.

Vojo Rajčević, Zagrebačko sveučilište od »Ujedinjenja« do »Obznane« (2/1957). Politički život Sveučilišta odstupao je od političkog života zemlje i nije izražavao raspoloženje naroda. Razlozi su višestruki. Studenti su se u većini povelili za građanskim političkim strankama, malo ih je bilo iz radničkih slojeva itd.

Darivoj Žilić, Vidovdanski proces protiv KPJ (4/1959). U skladu s ofenzivom buržoazije na radničku klasu na evropskom prostoru (ugušene revolucije u Bavarskoj i Madarskoj) i buržoazija Kraljevine SHS htjela je baciti krivnju

za tešku gospodarsku i političku situaciju na KPJ. Ipak, glavni cilj Vidovdanskog procesa, uništenje KPJ, nije uspio.

Bogdan Krizman, Politička misao Stjepana Radića (3/1971). Osvrt u povodu izlaska knjige Zvonimira Kulundžića: Stjepan Radić, Politički spisi. Kulundžić je izdvojio nekoliko glavnih sastavnih dijelova Radićeve političke misli — agrarizam (briga za seljaka), antimarksizam i antiklerikalizam, viziju južnoslavenske sloge i narodnog jedinstva, koncepciju preuređenja Habsburške Monarhije i liniju neoslavizma kojoj ostaje vjeran do 1918. Krizman, uz ostalo, prigovara Kulundžiću što se na posao dao žarom publicista a ne objektivnošću povjesničara. Fasciniran Radićevom ličnošću, Kulundžić je naglašavao i isticao jedno a zapostavljao što mu nije odgovaralo (prešutio je Radićevu konzervativnu koncepciju »Podunavsku koncepciju država i naroda«). Krizman je objavio i prilog Radićevoj biografiji: Stjepan Radić na Pariskoj političkoj školi 1897—1899, (6/1971).

III

Fabijan Trgo, Vojna strategija i nacionalni faktor u NOR-u (2—3/1972). To je referat podnesen na naučnom skupu »Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije kao općenarodni rat i socijalistička revolucija« koji je u organizaciji Zajednice za izučavanje novije povijesti naroda i narodnosti Jugoslavije održan u Ljubljani, 26—28. siječnja 1972.

Narcisa Lengel-Krizman, Razvoj narodnooslobodilačkog pokreta u Zagrebu (9/1970). NOP u Zagrebu bio je nastavak širokog predratnog antifašističkog i revolucionarnog pokreta. Motorna snaga bila je KP koja se povezala sa simpatizerima iz građanstva u širok antifašistički pokret radi otpora u najraznovrsnijim oblicima.

U povodu donošenja ustavnih amandmana u broju 10, 1971, objavljena su dva dokumenta iz razdoblja NOB-a.

Odluka o odobrenju rada predstavnika Hrvatske na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, 29/30. studenog 1943, u Jajcu.

Deklaracija o osnovnim pravima naroda i građana Demokratske Hrvatske.

Darivoj Žilić, Falsifikacija historije (1/1959). Osvrt na članak jednog albanskog autora o razviku Narodnooslobodilačkog fronta u Albaniji u časopisu *Voprosi istorii*, broj 8, 1958. Časopis izdaje Akademija nauka SSSR-a. U članku se prešućuje sve što su Jugoslavija i KPJ učinile kao pomoć albanskom narodnooslobodilačkom pokretu.

Franjo Tuđman, Osobitosti stvaranja i iskustva oružanih snaga oktobarske i jugoslavenske socijalističke revolucije (12/1961). Povučene su paralele.

Naše teme objavile su nekoliko članaka u kojima su doneseni dokumenti iz razdoblja NOB-a s komentarima pod zajedničkim naslovom — Tragom dokumenata (1—5/1961).

Ivan Ceranić, Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Dvadeset drugog lipnja 1941. Okružni komitet KPH održao je u Sušaku sastanak na kojem je zaključeno da partijske organizacije stupe u pripravnost, da se ubrza prikupljanje oružja i da

istaknutiji komunisti prijeđu u ilegalnost. Sadržaj dokumenata odnosi se na organizaciju ustanka i osnivanje bataljona »Marko Trbović« i »Matija Gubec«. Najvažniji dokument je Izvještaj Anke Berus, instruktora CK KPH za Hrvatsko primorje i Gorski kotar, o stanju u Kastavštini, Rijeci i Istri od 14. V 1942.

Srećko Ljubljanović, Slavonija. Tri dokumenta: Pismo Miše Todorovića Rudina, kurira Psnunjskog partizanskog odreda, Dušanu Čaliću Culi, sekretaru Okružnog komiteta KPH Nova Gradiška, studeni 1941,

Okružnica Okružnog komiteta KPH Bjelovar o radu na osnivanju odbora NOF-a, i

Izvještaj Župske redarstvene oblasti Velike župe Livac—Zapolje o partizanskim grupama na Psnunu i Papuku od 13. XII 1941.

Leopold Kobsa, Kordun. Na Okružnoj konferenciji KPH Karlovac (početak 1942) donesena je Rezolucija u kojoj je dan prikaz uspjeha i neuspjeha, nedostataka i pogrešaka partijske organizacije i navedeni zadaci koji su pred njom.

Mijo Klarić, Lika. Prikaz početka organiziranja ustanka i osnivanja vojnih odreda, odnos s Talijanima popraćen dokumentima.

Dragutin Šćukanec, Banija i Sisak. Prikaz razvoja ustanka uz dva dokumenta, dva pisma sekretara OK KPH Banija OK-u KPH za okrug Karlovac.

Ivan Šibl, Prvi dani okupacije u Zagrebu (11/1961). Ulomak iz uvodnog dijela knjige Ivana Šibla, Zagreb tisuću devedeset četrdeset prve, koja je 1962. izašla u izdanju »Naprijeda«, Zagreb. Prikaz i ocjena kompleksnih zbivanja u Zagrebu — Mačekove dileme, jačanje ustaša i stvaranje NDH, rad KPH u izrazito teškim uvjetima.

Franjo Tuđman, Hrvatska — narodnooslobodilački rat i revolucija (8—9/1961). Prikaz razvoja NOB-a u Hrvatskoj od pada monarhije do 1945, igra Njemačke i Italije oko Hrvatske, stvaranje, razvoj i propast NDH.

Mirko Bolfeč, O kontinuitetu razvitka revolucionarnog omladinskog pokreta Jugoslavije. Pregled temeljnih karakteristika dosadašnjeg razvoja, osvrt na suvremene idejno-političke procese među mladima i odnos SKJ prema omladini, društvena afirmacija omladine u samoupravljanju i odnos društva prema njoj.

Branko Petranović, Proučavanje suvremenog društva kao aktualizacija historijske nauke (10/1964). Osvrt na rasprave može li povijest znanstveno proučavati naše najnovije razdoblje nakon rata.

Mirjana Gross, Prilog diskusiji o problemima i zadacima historiografije najnovijeg razdoblja (2/1967). Suvremena hrvatska historiografija ima težište na proučavanju najnovije povijesti, prije svega sindikalnog pokreta i SK. Odvajanje političkih problema od znanosti bilo je kočnica razvoju historiografije, tako da se išlo korak naprijed dva natrag. Ekonomsko-socijalna problematika, bitna za marksističko obilježje historiografije, nije dovoljno zastupljena. U istraživanju 20. stoljeća i u okviru toga i povijesti radničkog pokreta postoje dvije faze. U prvoj fazi, gotovo isključivo obrađivano je razdoblje do 1918, a razdoblje između dva rata bilo je čisti vakuum. Tek potkraj pedesetih godina u istraživanje najnovijeg razdoblja uključuju se i povjesničari. Tako se 1961. osniva i Institut za historiju radničkog pokreta u Zagrebu. Autorica, pri ocjeni sadašnje situacije u historiografiji, razgraničuje tri osnovna elementa: 1. znanstvenu historiografiju, 2. historijsku publicistiku i 3. izvore kao uspomene sudionika u

određenom historijskom zbivanju. Na kraju konstatira da postoji akutna potreba sistematske organizacije znanstvene naobrazbe mladih kadrova za obradu svih područja ljudskog života, potreba organizacije znanstvenog rada, bez izdvajanja povijesti radničkog pokreta iz nacionalne historije, i potreba izgradnje marksističke metodologije.

Treba još spomenuti nekoliko radova koji ulaze u teoretsku sferu i ne mogu se uklopiti u kronološku podjelu a odnose se na povijest.

Rasim Muminović, *Naturalističko-humanistička mogućnost povijesti* (1/1970). Autor razrađuje Marxovo poimanje svijeta i povijesti, Marxov prodor u srž povijesnog fenomena: autonomiju čovjeka i imanenciju povijesti. Nadvisujući svoje suvremenike, Marx uočava neraskidivo jedinstvo čovjeka i svijeta, da je priroda iskon čovjeka i svijeta i u tome vidi povijesnu zakonitost.

Đuro Šušnjić, *Stvarna uloga ideja u istoriji* (4/1971). Svaka ideja može se promatrati u dvostrukoj ulozi: 1. u logičkoj povezanosti s drugim idejama i 2. u povezanosti s društvenim uvjetima. Svaka ideja tendira da se pretvori u »pogled na svijet«, u ideologiju. Osim gnoseološke uloge, tj. osim što imenuju, opisuju i interpretiraju iskustva, ideje orijentiraju, mobiliziraju, integriraju, kontroliraju itd. ljudska osjećanja, mišljenja, vjerovanja i ponašanja. Autor razrađuje i mnoge oblike ideologije: ideologiju kao svojevrstni pokušaj interpretacije stvarnosti; kao sredstvo identifikacije; kao sredstvo transformacije stvarnosti itd.

Božidar Jakšić, *Istorijsko objašnjenje društvenih pojava* (7–8/1970). Autor razmatra mogućnosti povijesti da objasni društvene pojave, odnosno mogućnosti historijskog objašnjenja društvenih pojava. Navedeno je više klasifikacija i tipologija o toj problematici. Ideja uzročnosti u povijesti uvijek je imala dosta pristaša ali i protivnika. Stoga je nastala ideja da se pojam uzročnosti zamijeni pojmom korelacije. Ta je ideja naišla na veliki odjek u sociologiji, ali ne i u povijesti. Uzrok je tome što pojam korelacije govori samo o povezanosti zbivanja ali ne i o karakteru te povezanosti. Ne govori da je ta povezanost uzročno-posljedičnog karaktera.

Ervin Peratoner, *Nacionalno pitanje u građanskom društvu jučer i danas* (2/1970). Dane su paralele buržoaskog i marksističkog gledišta na naciju, nacionalno (nacionalno-patriotsko), nacionalizam — patriotski, liberalni, integralni, njegove korijene i budućnost.

Naše teme, objelodanjujući ozbiljne znanstvene radove s područja povijesti, populariziraju tu znanost i igraju kulturno-edukativnu ulogu, upoznavajući javnost s našom daljom i bližom prošlošću.

Stipe Šarić